
OSVOBODILNI TISK ZA MLADINO

Osvobodilni tisk za mladino, ki je nastajal na slovenskem ozemlju v času narodnoosvobodilnega boja (1941–1945), je pomembno vplival na razvoj kulturne in narodne zavesti, pa tudi na literarno ustvarjalnost tedanje mladine, vključene v partizanski boj. Prispevek, ki je nastal na podlagi raziskovanja gradiva Arhiva Slovenije, predstavlja pomen, značilnosti, uredniško politiko ter okoliščine nastanka in izhajanja najpomembnejših centralnih mladinskih listov s pokrajinskimi ponatisi, pokrajinskih okrožnih listov in vojaških mladinskih listov, pri čemer se omejuje na tisti del mladinske periodike, ki je poleg politično-informativnih besedil objavljaj tudi literarne tekste.

Ključne besede: NOB, mladinski osvobodilni tisk, periodični listi, narodna in kulturna zavest, literarno ustvarjanje

Uvod

S poimenovanjem osvobodilni tisk mislimo na gradivo (periodični tisk, brošure, letaki, okrožnice, objave itd.), ki je nastajalo v obdobju od leta 1941 do 1945 za potrebe partizanskega boja, danes pa priča o tem, kako so v tistem času udeleženi revolucionarno idejo vodstva Osvobodilne fronte, »da kultura in umetnost nista monopol poklicnih kulturnikov in umetnikov, ampak morata postati stvar vsega delovnega ljudstva« (Komelj 2009: 92). Pomen kulture in umetnosti je stalna tema v osvobodilnem tisku. Značilne so besede avtorja uvodnika v prvo številko mladinskega vojaškega lista *Mlada rast*:

Danes, ko bijemo težke borbe z okupatorjem in izdajalci, ko jim v poslednjem velikem zaletu zadajamo najtežje udarce, naša narodna vojska in naši mladi junaki niso zavrgli knjige in opustili kulturnega dela. Kljub naporom in trpljenju si najde naš mladinec časa, da vzame v roko svinčnik in napiše svoje doživljaje, svoje borbe in svoja junaštva in zato je njemu namenjen ta list, ki naj bo zrcalo njegovega življenja v vojski. Naj bo ta list dramilo neštetim talentom med mladinci. Naj ne bo mladega komunista, ki ne bi poskušal prispevati za svoj list, saj se bo na ta način izpopolnjeval za bodočnost, ko bo stopil pred svoj narod in mu moral tudi pismeno dostikrat povedati svoje mišljenje. Od tod potreba po skojevskem listu v IX. SNOUB. (*Mlada rast, glasilo SKOJ-a IX. SNOUB*, februar 1944, št. 1, str. 1.)¹

Takšne spodbude so vplivale na to, da so ljudje, ki pred vojno niso nikoli literarno ustvarjali, pisali pesmi in reportaže, tj. literarne opise doživetij v boju; razširilo se je pisanje dramskih poskusov, pogosto v obliki skečev (Komelj 2009: 108), svoja besedila pa so objavljali v številnih publikacijah, ki so izhajale v partizanskih enotah, na osvobojenem ozemlju, med aktivisti ilegalci in simpatizerji narodnoosvobodilnega boja (v nadaljevanju NOB).² Petinsedemdeset glasil in sedemnajst samostojnih publikacij je bilo namenjenih otrokom in mladini (Čampa 1980), pri čemer je potrebno poudariti, da je ta del osvobodilnega tiska služil tudi branju v šoli. V partizanskih šolah so namreč potrebovali nove učbenike, ki bi bili usklajeni z novimi vzgojnimi cilji in vrednotami. Prišlo je sicer do nekaj izdaj učbenikov,³ vendar so v nižjih razredih največ uporabljali liste za otroke (*Slovenski pionir, Gorenjski pionir, Pionir, Mladi rod, Novi rod*), v katerih so poleg poučnih besedil ponatiskovali Prešernove in Župančičeve pesmi, pesmi Anice Černejeve, Mirka Kunčiča, odlomke iz Cankarjevih in Bevkovih del itd., otroške pesmi so objavljali Tone Seliškar, France Kosmač, Venceslav Winkler idr. Za najmlajše so izšle le štiri brošure: *Pravljica o Osvobodilni fronti*,⁴ ki jo je napisal Janez Perovšek - Pelko, pravljica Miloša Zihlerla *Nekoč je bil ...*,⁵ Bevkov prevod pripovedne pesnitve Branka Čopiča⁶ *Našim pionirčkom*⁷ in ponatis Župančičeve zbirke *Ciciban*.⁸

Starejšim učencem so bili namenjeni listi za mladino (*Mlada Slovenija, Mladina, Mladi upornik* itd.), periodiko pa so dopolnjevale brošure, napisane ob posebnih

¹ SKOJ – Zveza komunistične mladine Jugoslavije (Savez komunistične omladine Jugoslavije); IX. SNOUB – IX. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada.

² O razširjenosti osvobodilnega tiska priča podatek, da je bilo v letih od 1941 do 1945 s pisalnim strojem, šapirografom, ciklostilom, z ročnim stavkom in s strojnim tiskom razmnoženih kar 446 časopisov oziroma listov ter 830 neperiodičnih publikacij – brošur –, pri čemer niso upoštevani ponatisi, ki so jih razmnoževali v različnih tehnikah in jih je bilo za posamezne publikacije tudi do 17 (Smolej 1971: 89).

³ Leta 1944 so na Gorenjskem natisnili abecednik *Šolo smo odprli*. Izšli so še učbeniki: Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole* (1944); *Slovenska slovnica za srednje šole* (1944); *Slovenija, priložnik za zemljepisje* (1945) itd. (Čampa 1980: 121).

⁴ Arhiv Slovenije, t. e. 20, brošura 753.

⁵ Brošurico *Nekoč je bil ...* hrani Arhiv Slovenije v Ljubljani (AS, t. e. 16, brošura 639).

⁶ Pavlič in Smolej (1981) navajata kot edinega avtorja Franceta Bevka.

⁷ AS, t. e. 45, brošura 45.

⁸ AS, t. e. 32, brošura 1365.

priložnostih, ter partizanske pesmarice in antologije, ki so prinašale primerne leposlovne odlomke v vezani in nevezani besedi. Februarja 1944 je na primer Pokrajinski odbor OF za Primorsko izdal brošuro *Ob 100-letnici rojstva pisatelja Josipa Jurčiča*,⁹ ki poleg Bevkove dramatizacije odlomka iz *Desetega brata* (prizor s Krjavljem) vsebuje tudi Gregorčičevo pesem *Jurčiču v spomin* in *Prerokovanje blazne Vrže* iz zadnjega prizora žaloigre *Tugomer*. V brošurah *Naši pesniki novemu rodu*,¹⁰ ki jih je leta 1943 in 1944 izdajal Pokrajinski odbor OF za Primorsko, so našle mesto pesmi Franceta Prešerna, Simona Gregorčiča, Antona Aškerca, Otona Župančiča, Srečka Kosovela, Franceta Bevka, Toneta Seliškarja, Draga Bajta, Mateja Bora idr.

V nadaljevanju se bom osredotočila na liste za mladino,¹¹ uredniško politiko ter okoliščine nastanka in izhajanja posameznih listov, pri čemer bom predstavila nekatera glasila, ki vsebujejo tudi literarna besedila. Po zgledu Ceneta Kranjca (1944) jih delim na centralne mladinske liste s pokrajinskimi ponatisi, pokrajinske in okrožne liste ter vojaške mladinske liste. Iz pregleda gradiva, ki ga hrani Arhiv Slovenije v *Zbirki NOB-tiska*, lahko ugotovimo, da je liste za mladino izdajala mladinska organizacija (Mladinska osvobodilna fronta, SKOJ – Zveza komunistične mladine Jugoslavije), namenjeni pa so bili učencem višjih razredov in mlajšim borcem. Mladinski osvobodilni tisk je vzgajal, izobraževal, politično mobiliziral, objavljaj programe dela in nalog vseh mladinskih organizacij, razkrinkaval sovražno propagando, pozival k bojkotu prireditvev, ki jih je organiziral okupator. Propagiral je tekmovanja, poročal o delu mladine, o pomembnih političnih dogodkih doma in po svetu, objavljaj pesmi in reportaže, skrbel pa je tudi za razvedrilo (križanke, rebusi ipd.).

Centralni mladinski listi

Mladinski osvobodilni tisk se je pričel razvijati v letu 1943, zlasti po kapitulaciji Italije. Pred tem je od leta 1941 kot priloga *Slovenskega poročevalca* izhajalo glasilo Mladinske osvobodilne fronte slovenskega naroda z naslovom *Mlada Slovenija*.¹² Prilogo je sprva urejala sekretarka Mladinske osvobodilne fronte Lidija Šentjunc, od aprila dalje so ga pod njenim vodstvom urejali mladinski aktivisti (Dušan Drolc, Živa Krajgher, Tine Valentinčič, Vida Rojec in drugi), novembra 1942 pa je celotno urejanje prevzel Mitja Vošnjak, sekretar Okrožnega komiteja SKOJ in pozneje tudi Okrožnega odbora ZSM za Ljubljano. V letu 1941 so izšle številke 1–2 in 3, prvi letnik pa se nadaljuje tudi v januar 1942, ko je izšla dvojna številka 4–5. Konec januarja se prične štetje drugega letnika. Do 30.

⁹ AS, t. e. 46, brošura 46.

¹⁰ AS, t. e. 17, brošura 603 in brošura 604.

¹¹ Mladinsko književnost delimo na književnost za otroke in književnost za mladino. V svojem prispevku bom namesto besede *otrok* uporabljala tudi besedo *pionir*, kar je usklajeno s terminologijo v obravnavanih besedilih.

¹² AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

oktobra 1942, ko je izšla zadnja številka, je bilo natisnjenih triindvajset števil, torej je glasilo izhajalo povprečno dvakrat mesečno, in sicer večinoma na dveh do štirih straneh. Uredništvo ni imelo stalnega mesta: prve številke v letu 1941 so nastajale v Šiški, kasneje pa je uredništvo delalo v raznih bunkerjih, pri znancih, v univerzitetni knjižnici, zadnje številke v rožniških gozdovih (Vošnjak 1953: 4). *Mlada Slovenija* je sicer ves čas izhajala v Ljubljani, tiskali pa so jo najprej v ciklostilni tehniki¹³ v Ljubljani, nato v Novomeški tehniki in nazadnje v tiskarni Urška (Pšeničny 1978: 23). Nekatere številke so ponatisnili v različnih tehnikah, zato se lahko zunanja podoba istih števil v malenkostih razlikuje.

Članki v *Mladi Sloveniji* so mlade seznanjali z dogajanjem na bojiščih, s partizanskimi akcijami, jih pozivali k boju proti okupatorju in k odkrivanju narodnih izdajalcev, poudarjali pomen kulture in slovenske umetnosti. Tako v 17. številki z dne 10. julija 1942 na tretji strani beremo:

Z znojem in krvjo nasičena doba nam je rodila Mateja Bora, poeta slovenskega partizanstva, čigar pesnitve so izšle še v drugi, po obliki sila izpopolnjeni izdaji. Mnogo je naših neznanih poetov, ki se drug za drugim izvijajo iz neznanosti. Politični ugled, ki ga slovenskemu narodu v mednarodnem svetu vzpostavljajo slovenski partizani s svojim herojskim bojem, je nujno zvezan z dejstvom, da se bo hkrati s slovenskim imenom uveljavila v svetu tudi slovenska kultura. Slovenski partizani služijo slovenski kulturi: dolžnost slovenske umetnosti je, da se postavi v službo vsenarodnega osvobodilnega partizanskega boja. (*Mlada Slovenija* 1942, št. 17, str. 3.)

Čeprav je bila priloga Slovenskega poročevalca predvsem informativnega značaja, je na naslovni strani običajno objavljena pesem; najpogosteje so to pesmi Karla Destovnika - Kajuha in Mateja Bora, v posameznih številkah tudi pesmi, katerih avtorstva ni mogoče ugotoviti. V *Mladi Sloveniji* št. 9–10 je na primer izšla pesem Martina Slobodnjaka¹⁴ *Slovenska pomlad*. Pesnik poveže motiv lastovice in porušene, zaslužnjene domovine; smrti in volje do življenja. Lastovico ob pogledu na vse trpljenje stre žalost in pade na grobove žrtev, vendar ji pesem padlih za domovino vlije novih moči:

/.../

Noč temna drobno ptičico objela,
bilke nežne so jo grele iz prsti,
pesem čudna jo je v sen goreč zajela –
pesem vročo pele v grobu so kosti.

¹³ Poimenovanje *tehnika* (tudi *ciklostilna tehnika*) je bilo med narodnoosvobodilnim bojem uveljavljeno ime za ilegalno organizacijsko enoto, v kateri so s pomočjo ciklostila, tj. stroja za razmnoževanje odtisov z matric, razmnoževali osvobodilni tisk. Po kapitulaciji Italije leta 1943 so pričeli osvobodilni tisk tiskati tudi v tiskarnah.

¹⁴ Ni znano, ali gre za resnično avtorjevo ime ali za psevdonim (Paternu 1998: 428).

V sončno jutro ohrabrena je zletela,
pesem jo je dvignila nad mrtvi vrt,
srčno je v narod strti spet verjela –
narod le osvobojen bo, ki prezira smrt!

Spet se pomlad je vrnila v naša mesta,
južni veter diha v rože polj in host;
sonce se smehlja in ravna bela cesta
pelje skozi trpljenje trpko v prostost.
(*Mlada Slovenija*, 1942, št. 9–10, str. 1.)

Motiv narave, povezan z motivi vojne in maščevanja, je prisoten tudi v pesmi trinajstletnega dečka¹⁵ *Zmagal bo Slovan*, objavljeni v številki 19, ki je izšla 10. avgusta 1942 na dveh straneh. Prva, tretja in četrta kitica pojejo o naravi, zemlji, kmečkem delu v različnih letnih časih in ustvarjajo idilično podobo kmečke pokrajine. Ravno zaradi te idile pa toliko večje nasprotje ustvarijo druga, četrta in šesta kitica, ki kličejo po maščevanju. Za primer pogledjmo prvi dve kitici:

Pokrajina v soncu se blišči;
trava raste, ptiček žvrgoli,
drevje cvete – prišla je pomlad:
kaže zemlja svet – ves svoj zaklad.

Zdi se mi – tožeči odmeva glas:
fašist požiga slovensko vas. - -
Stiskajo se roke mi v pesti:
maščevanje pride, Lah! vi!
(*Mlada Slovenija*, 1942, št. 19, str. 1.)

V *Mladi Sloveniji* je bila praviloma objavljena le ena pesem; ob prispevkih vodstva mladinske organizacije pa je bilo premalo prostora za reportaže, ki so medtem že postale priljubljena vrsta besedila. 1. januarja 1943 je prilogo *Slovenskega poročevalca* nadomestila *Mladina*,¹⁶ ki je kot osrednje glasilo Zveze slovenske mladine nadaljevala koncept *Mlade Slovenije*, vendar je poleg informativno-političnih prispevkov prinašala več literarnih besedil (reportaž in pesmi), v pionirskem kotičku na zadnjih straneh pa prispevke pionirjev in o pionirjih.

Uredništvo *Mladine* je sprva ostalo v Ljubljani, v začetku junija 1943 pa se je moralo zaradi izdaje preseliti na Bazo 20 pod Pogledom v Rogu, kjer je bil Glavni iniciativni odbor ZSM,¹⁷ vodstvo nove mladinske organizacije. Tako je bila številka 8–9 ob koncu junija 1943 prva številka, ki je bila napisana, urejena

¹⁵ Opombo o avtorjevi starosti je pod naslovom zapisal urednik glasila. Izvod iste številke *Mlade Slovenije* (št. 19, 10. 8. 1942) so našli v italijanskem arhivu fasc. 376/3456-1942. Primerek hranijo v Arhivu Slovenije.

¹⁶ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49.

¹⁷ ZSM – Zveza socialistične mladine.

in izdana izven Ljubljane (Pšeničny 1978: 23). Leta 1943 je izšlo šestnajst števil, v maju, začetku junija in konec avgusta celo dvojne. Šesta številka je bila tiskana v tiskarni Urška, ostale pa so bile razmnožene na ciklostilu. V letu 1944 je izšlo trinajst števil, od tega dvojne marca, junija in avgusta/septembra. Leta 1945 sta izšli številki 1 in 1a, prva februarja, druga pa konec marca kot posebna izdaja. Mitja Vošnjak, prvi urednik *Mladine*, se je deset let kasneje spominjal predvsem težav zaradi tiskarskega materiala. V Ljubljani so bili vedno v nevarnosti, da jih odkrijejo Italijani, zlasti težave s papirjem pa so se nadaljevale tudi potem, ko so *Mladino* tiskali v kočevskih gozdovih v podzemnih bunkerjih in skritih barakah. Po prenosu uredništva na osvobojeno ozemlje je centralna izdaja *Mladine* v vsebinskem in tehničnem pogledu zelo napredovala. Urejali so jo v centru mladinske organizacije in uredništvo je imelo neposreden stik s političnim in vojaškim vodstvom, pa tudi z drugimi uredništvi. Pri tem so se izogibali objavi člankov, ki so bili že objavljeni v *Slovenskem poročevalcu* ali drugih publikacijah osvobodilnega tiska. Razširil se je krog sodelavcev in tako so postali prispevki bolj raznovrstni. Za lepšo podobo je začel skrbeti slikar in grafik Ive Šubic, ki je kasneje ilustriral tudi list *Slovenski pionir* (Vošnjak 1953: 5).

Poleg centralne izdaje *Mladine* so izhajale še štajerska, gorenjska in primorska, po odhodu uredništva centralne izdaje iz Ljubljane pa je do kapitulacije Italije izhajala še ljubljanska izdaja¹⁸ (Pšeničny 1978: 23). Po kapitulaciji Italije so pričeli *Mladino* tiskati v tiskarnah in v večji nakladi. Tako je na Primorskem izšlo skoraj 5000 izvodov posamezne številke, drugod pa se je naklada gibala od 1500 izvodov na Gorenjskem do 200 izvodov v Ljubljani (Čampa 1980: 121). Vse izdaje vsebujejo članke, ki obravnavajo pomembnejše dogodke v širšem slovenskem prostoru, od literarnih besedil do reportaž in pesmi, polnih kolektivnega duha in bojevitosti; redke izražajo osebna občutja posameznika. Vse je podrejeno boju za domovino in v različnih prispevkih je mogoče prebrati misel, da v tem času ni mesta za jok za padlimi, saj so svoje življenje žrtvovali za domovino. Občutje v vojnem času zelo dobro izraža pesem Cvetka Zagorskega *Ne jočemo*:¹⁹

Ne jočemo za vami. Našo bolelost sta
 prerasla ponos in upor.
 Vsak med vami je bor – ni ga izruval vihar.
 /.../
 Tovariš, zakaj mi izrekaš sožalje?
 Čestitaj mi – do zadnjega diha se dekle je hrabro borila,
 poslednjo si kroglo je sama v sence pognala, ni smrti se bala!
 Ali še pomniš, dedek, kje je umrl tvoj sin?
 Njegove kosti po tujem gnijo in z njegovo krvjo,
 z vsako kapljo si je cesar cekine koval!
 Joči, dedek, le joči, tvoj sin je res pal!

¹⁸ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49, 50.

¹⁹ Na koncu pesmi je pod datumom nastanka pesmi (21. maj 1944 – dan žrtev) zapis, da je pesem posvečena mladinski aktivistki Vojki, doma iz Moravč pri Domžalah, ki je 1. maja 1944 raje izbrala smrt, kot da bi padla v roke okupatorjevim vojakom.

A danes, danes naši sinovi in hčere drugače mro:
 S puško, s pištolo v roki, z bombo – mržnja v očeh,
 A na ustih poslednji pozdrav domovini! ...
 (*Mladina*, gorenjska izdaja, maj 1944, str. 3.)

Polna sovraštva do izdajalca domovine je pesem *Sinu – izdajalcu*, ki je s podpisom *On, ki te je preklel* izšla v sedmi številki ljubljanske izdaje *Mladine*. Oče je do sina izdajalca neizprosno in v osmih štirivrstičnih kiticah izraža ogorčenje nad njegovim dejanjem, zaradi katerega so fašisti sosede ali pobili ali pa jih odpeljali v izgnanstvo. V sovraštvu do lastnega sina zažge dom in se odpravi k partizanom. Svojo izpoved zaključuje z besedami:

Ta dom požgan, ki sem te v njem spočel!
 Potlej, naprezi, stari, in med partizane!
 Iskal te bom, in našel! Moje rane
 zaceli tvoja kri!
 (*Mladina*, ljubljanska izdaja, 1943, št. 10, str. 2.)

Nepodpisani sta pesmi s skupnim naslovom *Dvoje jeseni*, ki sta izšli v gorenjski izdaji *Mladine* 29. oktobra 1943. Prva je naslovljena z letnico 1941 in govori o obupu ter izgubljenosti ljudi, ki si na začetku vojne želijo le smrti. Druga pesem v prvi kitici predstavi popolnoma nasprotno razpoloženje v letu 1943:

Ko letošnjo jesen na večer mrak poseda,
 oči žarijo nam v neznani luči,
 osamljenost in strah nas več ne muči,
 saj letos nismo več zgubljena čreda.
 (*Mladina*, gorenjska izdaja, 1943, št. 8–9, str. 3.)

Pesnik nadaljuje v optimističnem duhu, saj čuti, da je jesen 1943 prinesla novo upanje in da je svoboda blizu. Optimističen pogled na prihodnost se kaže tudi v pesmi partizanke *Žive Ni zaman*, v kateri starček na mladeničevo vprašanje, ali je smiselno saditi hruške, čeprav ne bo dočakal njenih sadežev, odgovori z naslednjimi besedami:

Ne, dečko moj, učakal jaz ne bom
 ne ene od teh hrušk, da dozori,
 a ti jih boš in tvoj bodoči dom!
 (*Mladina*, gorenjska izdaja, 1944, št. 12, str. 3.)

Poleg pesniških prispevkov je *Mladina* objavljala tudi reportaže, v katerih so avtorji pisali o resničnih doživetjih, običajno v prvi osebi, njihov namen pa je bil vplivati na bralčeva čustva. Dopisniki so v njih pripovedovali o prvih vtisih ob prihodu k partizanom, o partizanskih akcijah, o nasilju Nemcev nad civilnim prebivalstvom itd. Tako na primer eden izmed bolj nadarjenih piscev reportaž,

Miha Čop,²⁰ ki je bil tudi urednik pokrajinske izdaje *Mladine*, v reportaži *Ribičev mlin* pripoveduje o napadu gestapovcev in njihovih sodelavcev na domačijo Ribičevih v Cezanjevcih, kjer so se skrivali partizani. Napad je bil neuspešen, vendar ne toliko zaradi partizanskega odpora kot zaradi poguma mlinarjevega sina, petnajstletnega Janka, ki se je vračal s kurirske poti. Njegov odziv na dogajanje okoli domačega mlina je opisan kot herojski:

Janko, petnajstletni fantič, šibke postave in jasnih, odkritih oči je stal med njimi, brez strahu in mirne roke streljal. Zrušil se je drugi Nemeec. Kriknil je, zakrilil z rokami in omahnil. Zaregljala je brzostrelka. Mladi Janko je začutil rezko bolečino in čutil, kako mu lije iz ran kri. Zgrudil se je ... (*Mladina*, maj 1944, str. 5–6.)

Pesniška besedila in reportaže je prinašal tudi časopis *Mlada pest*,²¹ ki tako kot *Mladina* spada med centralne liste. Izdajal ga je Pokrajinski komite Zveze komunistične mladine Jugoslavije, urejala pa Vilma Bebler, ki se je pod svoje prispevke podpisovala kot V. B. ali Špelca.²² Leta 1943 je izšla ena številka, naslednje leto pa še tri. Vse številke so izšle v več izdajah, ki so jih razmnoževale različne tehnike. Prva od treh števil v letu 1944 je bila na primer razmnožena kar v sedmih izdajah, med njimi pa je precej razlik zlasti v oblikovanju glasila. Izdaji pokrajinske tehnike *Mlada* in tehnike *Skala* na primer vsebujeta več ilustracij, v izdaji tehnike *Snežnik* je z ilustracijo opremljena le ena pesem, ostale izdaje pa so brez ilustracij. Vsebinsko nekoliko odstopa le izdaja tehnike *Matajur*, ki je objavila Borovo pesem *V novi svet*.

Pokrajinski in okrožni mladinski listi

Svoje mladinske liste so izdajali tudi v posameznih pokrajinah in okrožjih. Na Štajerskem je 1. avgusta 1944 izšla prva številka pokrajinskega glasila *Mladi tovariš*.²³ Poverjeništvu glavnega odbora Zveze slovenske mladine za Štajersko ga je izdajalo do februarja 1945 (štiri številke leta 1944 in dve številki leta 1945). Prvo leto ga je urejala Nada Praprotnik (*Mladina*, 6. 1. 1953, št. 1, str. 5), zadnji dve številki pa je uredila Olga Črvan - Vipotnik, ki je sodelovala že pri prvih štirih številkah (opomba na katalognem lističu Arhiva Slovenije). Uredniško politiko dobro predstavljajo naslednji izseki iz uvodne besede o pomenu časopisa, ki jo je avtor podpisal z imenom Marko:

Kaj vse bomo čitali v »Mladem tovarišu«? Da bo »Mladi tovariš« res mladinski list, bo odvisno od tega, koliko bo mladina vanj dopisovala. Naša prva naloga je, da bomo prav iz zadnjega kotička Štajerske pisali. /.../ Nadalje vse dogodke, ki se dogajajo na terenu, vse take stvari je treba opisati. /.../ Nadalje razni drugi dogodki iz narodno

²⁰ Miha Čop je padel leta 1944 v Mozirju v bojih z Nemci (Cesar 2007: 356).

²¹ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

²² Izjava Vilme Bebler, 16. 7. 1980, katalogni listič Arhiva Slovenije.

²³ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49.

osvobodilne borbe: moja prva sabotaža, ali kaka druga akcija. /.../ Dobre pesmi bomo tudi priobčili. Vse to je treba na lep način opisati. Če je možno, pošiljajte tudi slike ali ilustracije. Čitali bomo tudi politične dogodke, tako da bomo poučeni o političnem in kulturno-prosvetnem življenju ter iz organizacije. Sploh vse, kar more danes zanimati mladega Slovenca. (*Mladi tovariš, glasilo štajerske mladine*, 1. avgust 1944, št. 1, str. 1.)

Tudi na Gorenjskem je v pokrajinskem poverjeništvu Zveze komunistične mladine za Gorenjsko in Koroško najprej izhajala gorenjska izdaja *Mladine* (prva številka je izšla 1. maja 1943), ki pa se je ob osmi številki preimenovala v *Gorenjsko mladino*.²⁴ Urejali so jo Vinko Hafner, Miloš Zihelr in France Štiglic - Tugo. Uvodne članke je pisal Miloš Zihelr, vsebinsko pa ni odstopala od ostalih mladinskih listov (Vošnjak 1953: 4).

Zaradi dolgoletnega fašističnega zatiranja je bila na Primorskem potreba po slovenski besedi še večja kot drugod, kar nam dokazuje dvanajst različnih lokalnih listov ter največje število ponatisov centralnega tiska (Pšeničny 1978: 23). Avgusta 1943 so pričeli v Mladinski tehniki izdajati glasilo Zveze slovenske mladine za Primorsko *Mladi puntar*.²⁵ Novembra in decembra sta izšli še druga in tretja številka. Glasilo je najprej urejal Bojan Štih, kasneje pa Stane Stanič - Drejko, ki je bil tudi urednik primorske izdaje *Mladine*. Tiskali so ga v tehnikah Krn, Porezen, Skala, Mlada, Jug in v tehniki za Sever. Izdaje se razlikujejo po kakovosti, kar je seveda odvisno od tehničnih zmogljivosti²⁶ in drugih okoliščin v posamezni tehniki. O težavah so v drugi številki člani tehnike Mlada med drugim zapisali:

Tovariš Planinc naj nam oprost, če smo nehote skrajšale njegov uvodni članek. Ravno na tistem mestu se nam je matrica pretrgala, zato ga nekaj manjka. Vendar sta vsebina in smisel ostala neizpremenjena. Članek o osvobojenju Kijeva je tudi drugačen, kot ste ga nam poslali. Vašega so nam pojedle miši med hajko. Zato smo ga same še enkrat sestavile, kot pač vemo in znamo. (*Mladi puntar*, november 1943, št. 2, str. 16.)

Mladi puntar je bil bolj kot ostali mladinski listi namenjen branju v šoli, zato je prinašal tudi literarna besedila slovenskih klasikov in sodobnih avtorjev. V drugi številki glasila sta bili objavljeni Župančičeva pesem *Vseh živih dan* in Aškerčeva *Mi ostajamo*, v tretji številki Prešernova *Zdravljica*, v izdaji tehnike Krn pa še pesem Ivana Cankarja *Sultanove sandale*. Cankarju je bil posvečen članek *Ivan Cankar, borec za pravice zatiranih*. V tretji številki je bila objavljena črtica Franceta Bevka *Pogreb mladega puntarja*. Zapisal jo je v spomin na pogreb mladega fanta, ki mu je bil priča septembra 1943, nekaj dni po kapitulaciji Italije, ko se je mudil v Vipavski dolini. Žalujoči so ga s prošnjo, naj spregovori ob grobu, spravili v zadrego. Medtem ko so se v sprevedu pomikali proti pokopališču, je

²⁴ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 43.

²⁵ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49.

²⁶ Danes so v Arhivu Slovenije najmanj ohranjeni izvodi iz tehnike Jug, v katerih so besedila že skoraj neberljiva.

razmišljal o tem fantu, ki je kot mnogo njegovih vrstnikov pobegnil k partizanom in ga je mati našla šele hudo ranjenega na bojišču v Gorici. Fant je med prevozom domov izdihnil. Pisatelj je težko našel primerne besede, s katerimi je izrazil spoštovanje do mladega upornika. Črtica je poudarjeno čustvena: na pisatelja je naredil poseben vtis spokojni nasmeh, ki je počival na bledih pokojnikovih ustnicah; ta nasmeh ga je spremljal do pokopališča in ga zvalil v tihi pogovor s padlim mladeničem. Po vojni je Bevk črtico skupaj z drugimi partizanskimi zgodbami objavil v zbirki *Smeh skozi solze* (1959).

Kot v ostalih mladinskih časopisih je tudi uredništvo *Mladega puntarja* vabilo mlade k objavljanju prispevkov o svojih doživetjih, o pomoči partizanom, akcijah, pa tudi k objavljanju pesmi. V tretji številki je urednik Damjan objavil prispevek z naslovom *Pogovori* in obljubil mladim dopisnikom: »V tej rubriki vam bomo svetovali, kako in kaj pišite, da boste čimprej dosegli pravo znanje našega lepega jezika« (*Mladi puntar* 1943, št. 3, str. 19). Načrta ni mogel uresničiti, saj je bila to zadnja številka *Mladega puntarja*: januarja 1944 ga je nadomestila primorska izdaja *Mladine*.

Februarja 1945 je pričela Zveza slovenske mladine za Primorsko in Gorenjsko izdajati skupno glasilo *Glas mladih*.²⁷ Tiskano je bilo na Gorenjskem v tiskarni Donas, urejal ga je Stane Stanič - Drejko (Pšeničny 1978: 23), z linorezi pa opremil Janez Vidic. Izšle so tri številke, prva je bila dvojna (januar, februar), druga je izšla marca in tretja aprila. V tretji številki je bila objavljena črtica *Mladinec iz Trsta*, podpisana z imenom Janez. Preprosto zgodbo o nezakonskem sinu slovenske dekle iz Trsta, ki je pred fašističnim terorjem pobegnil v Jugoslavijo, na Dolenjsko, med vojno pa so ga kot partizana zajeli in usmrtili fašisti, bogatijo lirične prvine, ki se kažejo v odzivu na naravo (mladeničevo prisluškovanje laježu srnjaka, opis zime). Tipično za besedila v času NOB zvenijo povedi v uvodnem delu: »Narod hlapec je začel izpolnjevati oporoko hlapca Jerneja. V temnih očeh so zaživele skrite steze« (*Glas mladih*, april 1945, št. 3, str. 5).

Med okrožnimi glasili po raznovrstnosti besedil izstopa glasilo mladine kranjskega okrožja, *Glas mladine*;²⁸ prvo številko je novembra 1943 natisnila tehnika RT VII. OK Kranj. V letu 1943 so izšle štiri redne številke, dve novembra in dve decembra. Drugi letnik prinaša tri številke v januarju in februarju.²⁹ V nasprotju s stereotipi o protiverski naravnosti narodnoosvobodilnega gibanja je posebna božična izdaja (*Glas mladine*, december 1943), v kateri Terenski odbor OF slovenskega naroda vošči za božične praznike, poleg čestitke z ilustracijo pa ta številka vsebuje le nagovor ob prazniku.³⁰

²⁷ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 42.

²⁸ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 42.

²⁹ Druga številka *Glasi mladih* iz leta 1944 ni ohranjena.

³⁰ Prispevki o praznovanju božiča so tudi v drugih časopisih. Utrinki s priprav na božične praznike so objavljeni na primer v *Glasi mladih* (februar 1945, št. 1, str. 4), več objav na temo božiča pa je v listih za otroke.

Uvodnik v prvo številko drugega letnika (januar 1944) je napisal Vinko Hafner in v naslovu zapisal: »Mi vstajamo! In vas je strah!« in v njem obsodil vse, ki so se povezali z okupatorjem. Uvodniku sledi Borova pesem *Hej, brigade, hitite ...* z nepodpisano ilustracijo. Pesem je še takšna, kot je bila v prvi verziji. Tretja kitica se namreč glasi:

Pride dan, ko z Ljubljano,
zdaj nevesto prodano
bomo šli pred svobode oltar!
Hej, od naše gostije
vrgli bomo pomije
psom, ki danes so naš gospodar.
(*Glas mladine*, januar 1944, št. 1, str. 2.)

Časopis je prinašal raznovrstne prispevke, od reportaž do pesmi. V prvi in drugi številki je izšla nepodpisana zgodba v nadaljevanju z naslovom *Mladina naj odloča*. Pripoveduje o mladeniču, ki je v nasprotju s svojim prepričanjem ubogal mater in vstopil v nemško vojsko. Smrtno ranjen je poslal materi očitajoče pismo, v katerem jo je obtožil, da je odgovorna za njegovo napačno odločitev. Drugačna podoba matere je predstavljena zgodbi *Gorjančeva mati*. Govori o materi, ki so ji ubili moža in sina, nato pa bi morala dati v nemško vojsko še osemnajstletnega sina, vendar je ta pobegnil k partizanom. Mati je ponosna, čeprav se boji, da bo morda izgubila tudi drugega sina (*Glas mladine*, januar 1944, št. 1, str. 5).

V vsaki številki glasila so objavljene pesmi, v katerih avtorji izražajo svoja čustva, žalost ob slovesu od padlih tovarišev, pa tudi tovarišev, ki odhajajo iz enote, vlivajo pogum in izražajo vztrajnost. V četrti številki prvega letnika (decembra 1943) na primer partizanka Neva v pesmi *Izgnanci* govori o trpljenju na tujih tleh – v izgnanstvu – in zaključuje z otožnimi verzi:

Z dnevi postave postajajo sence ...
in ko se s trdim življenjem borimo,
slutimo le, a ne vidimo
sonca nad domovino.
(*Glas mladine*, december 1943, št. 4, str. 4.)

Uredniki glasil so poudarjali preprostost izražanja, v poeziji naj bi bil izpostavljen kolektivni duh v boju proti sovražniku, v pripovedništvu pa stvarno pripovedovanje o partizanskih akcijah. Tudi zaradi tega so v besedilih redkejši osebnoizpovedni motivi in motivi narave. Izrazito poetičen je prispevek *Pravljica o studenčku*, objavljen februarja 1944 v tretji številki *Glasi mladine*. Avtorica, podpisana kot Alexandra, poetično opisuje pravljico lepoti, ki jo ustvarja žuborenje gorskega studenčka, zaključuje pa z idealističnim nagovorom mladincem, da so vsi del pravljice, saj je povsod

prodrla pesem studenčka – partizanov naših borcev za sonce – svobodo. Ti pojejo svojo pesem in ni daleč dan, ko bo imela pravljica neskončno lep resničen konec. Takrat bomo imeli vsi dovolj sonca svobode – sreča in blagostanje bosta zakraljevali v sleherni vasi doline – v osrčju velikih mest. (*Glas mladine*, februar 1944, št. 3, str. 5.)

Svoje časopise so izdajali ali poskušali izdajati tudi v drugih okrožjih. V Beli krajini je pričela Zveza slovenske mladine za Belo krajino junija 1943 izdajati ilustrirano glasilo *Mlada Bela krajina*. Prvo številko je ilustriral Franc Dremelj - Aco, številke 2 in 3–4 pa likovnik v Belokranjski tehniki Vinko Turk - Vanja, kasnejši član grafičnega ateljeja Centralne tehnike KPS. Drugi letnik je prinesel eno samo številko, posvečeno pripravam na II. kongres Zveze slovenske mladine in razmnoženo na kartonskem papirju, ker naj bi en izvod krožil od vasi do vasi (*Mlada Bela krajina*, 15. 12. 1944, št. 1). Okrožni odbor ZSM je prav gotovo načrtoval, da bo izšlo več številk drugega letnika, saj je na hrbtni strani glasila uredništvo povabilo mlade k sodelovanju in obljubilo, da bo poskrbelo za objavo najboljših prispevkov v *Mladini*.

Nekaj časopisov je kljub drugačnim namenom ostalo le pri eni številki. Eno številko so izdali na primer mladi na Kozjanskem (*Kozjanska mladina piše*, april 1945), pa tudi v novomeškem okrožju, kjer so poskušali izdajati svoje glasilo dvakrat: jeseni 1943 je izšel *Mladi tovariš*, *glasilo zveze delovne mladine za novomeško okrožje*,³¹ verjetno marca 1944 pa je izšla še ena številka glasila *Mlada moč*.³² Obe glasili sta bili namenjeni tudi pionirjem, ki jih je uredništvo na deseti strani *Mladega tovariša* tako povabilo k branju:

Starši in drugi ljudje pravijo, da ni treba otrokom nič vedeti. Ne pustijo vas, da bi čitali Slovenskega poročevalca in druge stvari. Sedaj pa smo pričeli tiskati poseben list za mladino in to je »Mladi tovariš«. Tu notri bo v vsaki številki napisano še nekaj za vas otroke. To vam bodo starši pustili čitati. (*Mladi tovariš*, 1943, št. 1, str. 10.)

Uredniki časopisov so si močno prizadevali širiti mrežo dopisnikov. Za vse bi lahko veljale besede urednika okrožnega časopisa tržaške mladine *Mladina na delu* (25. 8. 1944),³³ ki je zapisal, da si je uredništvo zastavilo dve nalogi:

Prvič mladino kulturno in drugič mladino politično vzgajati. Da pa lahko doseže ta smoter, je neobhodno potrebno, da mladina v njem sama sodeluje in to z raznovrstnimi članki, poročili, povestmi, pesmimi, prizori itd. (*Mladina na delu*, št. 1, str. 1.)

³¹ Verjetno je izšla le ena številka glasila. Edini ohranjeni izvod hrani Dolenjski muzej.

³² AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

³³ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 51.

Vojaški mladinski listi

Prvi listi vojaških enot so pričeli izhajati že leta 1941. Pisani so bili na roko, pogostost izida je bila odvisna od vojaških razmer. V letu 1942 je imela že vsaka enota svoje glasilo, z ustanavljanjem brigad pa so nastala tudi brigadna glasila, razmnožena na ciklostil. Bataljoni in čete so še naprej izdajali svoje časopise, pogosto pisane na roko. Liste so pisali borci in komandni kader, jih sami razmnoževali in ilustrirali. Ko je dobila partizanska vojska s formiranjem divizij in korpusov značaj prave armade, so bili pri štabih ustanovljeni propagandni odseki, v katere so bili razporejeni predvsem kulturni delavci, ki so organizirali in vodili izdajanje listov ter brošur.

V Arhivu Slovenije hranijo dvajset³⁴ vojaških glasil za mladino, med katerimi so mnoga lično izdelana, opremljena z ilustracijami, včasih so naslovi napisani na roko. Vsebujejo prispevke borcev o njihovih akcijah, zapise v spomin na padle tovariše, veliko je pesmi, humorja, šaljivih oglasov. Odražajo duh, ki je vladal med soborci, željo po zmagi, po miru, včasih tudi domotožje. Besedila so običajno podpisana s partizanskimi imeni, včasih je imenu dodana funkcija avtorja. Kot lahko sklepamo iz uvodnikov v posameznih številkah, so imeli v nekaterih glasilih težave s prispevki, pogosto tudi zaradi premajhne samozavesti mladih borcev. Uredniki so spodbujali k pisanju, svetovali, besedila tudi popravljali. V prvi številki *Mladega strelca*,³⁵ glasila mladine Belokranjskega odreda, na primer urednik Tihomir takole svetuje partizanu Stanku: »Tvoj 'Domobran' je odlične vsebine, toda kakor sam vidiš, precej sem ga moral spremeniti, da se kitice med seboj rimajo. Zapomni si, da pesem brez rime ni pesem. Pa še kakšno pogruntaj, samo na rimo pazi!« (*Mladi strelec*, 1943, št. 1, str. 1).

Vsa ta glasila so bila namenjena mladini, izdajali so jih večinoma skojevci, iz same vsebine pa je razviden namen tega tiska. V prvi številki glasila *Mlada rast*,³⁶ ki ga je izdajal SKOJ v IX. brigadi, avtor uvodnika poudarja informativni in vzgojni pomen glasila, posebej pa izpostavlja tudi kulturni pomen:

/.../N/aša narodna vojska in naši mladi junaki niso zavrgli knjige in opustili kulturnega dela. Kljub naporom in trpljenju si najde naš mladinec časa, da vzame v roko svinčnik in napiše svoje doživljaje, svoje borbe in svoja junaštva in zato je njemu namenjen ta list, ki naj bo zrcalo njegovega življenja v vojski. Naj bo ta list dramilo neštetim talentom med mladinci. (*Mlada rast*, februar 1944, št. 1, str. 1.)

Uvodničar postavlja kulturo na častno mesto v boju za domovino; puška in knjiga sta si enakovredni. Od obeh je bil odvisen obstoj naroda, njegova identiteta. Od tod izvira želja po tem, da bi pisalo čim več ljudi. Seveda pa je bila ta želja

³⁴ V evidenci Arhiva Slovenije sta zabeležena tudi časopisa *Za svobodo*. *Mladinski list IV. bataljona Cankarjeve brigade* (izšli sta najmanj dve številki) in *Žepni časopis ZSM v Kraškem bataljonu v UB Simona Gregorčiča* (izšle so tri številke), vendar nimajo arhiviranega nobenega izvoda.

³⁵ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49.

³⁶ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

povezana tudi s potrebo, da obveščajo svet in domače o svojem življenju, delovanju, zmagah: »Naj zvedo preko našega glasila vaši očetje in matere, bratje in sestre, v kako neustrašen spopad ste se spustili z okupatorjem in narodnimi izdajalci, v poslednji hiši naj bo znano ime skojevcev IX. SNOUB« (*Mlada rast*, februar 1944, št. 1, str. 1).

Prva številka *Mlade rasti* prinaša tudi dve pesmi Franceta Kosmača: *Mlado rast* in *Beseda mladih*. V obeh pesnik postavlja v središče pozornosti mladega borca. V prvi poje slavo šestnajstletnemu mitraljezcu, ki »celo jih vrsto pokosil / je, nato sam padel zadet ...« (*Mlada rast*, februar 1944, št. 1, str. 3). Pesnik poje slavo njegovemu pogumu, saj »bi ne bilo pomladi, / če v brstičje ne pritekli / bi sokovi sveži, mladi ...« (prav tam). Za moto pesmi je pesnik postavil verza Mateja Bora: »Mladi rod vkoraka prvi / v sonce vriskajočih mest!« Bolj udarna pesem je *Beseda mladih*, ki jo začne z verzi:

Naj se rušijo domovi,
 naj strahotno govore
 puške, bombe in topovi,
 v prah naj razdrobi se vse!
 (*Mlada rast*, februar 1944, št. 1, str. 8.)

Tako bojevito začne svojo pesem, ki jo konča z zaobljubo mladine, da bo brez strahu branila domovino, dokler ne zasije svoboda. Obe pesmi, *Mlada rast* in *Beseda mladih*, spadata v pesniške začetke Franceta Kosmača³⁷ in po vojni nista bili več objavljeni.

Nekatera partizanska glasila so izhajala zelo redno in so prinašala raznolika besedila. Glasilo mladine V. SNOUB Ivana Cankarja *Mlade sile*³⁸ je na primer izhajalo v letih 1943 in 1944. Prvi letnik je prinesel tri številke, drugi pet. Mladi so v glasilu objavljali reportaže, pesmi, humor ipd. Posamezne številke se razlikujejo v likovni opremljeni. Večina ima ilustrirano samo naslovnico, med tekstom so vinjete, druga številka prvega letnika je opremljena z ilustracijami Pavleta Šimca,³⁹ prvo številko drugega letnika pa je z malimi ilustracijami opremil ilustrator, podpisan kot Juš, ki je tudi avtor nekaterih pesmi.

Mladinski tednik Gubčeve brigade *Nova mladina* je pričel izhajati marca 1944. Izšlo je devet števil, ki ravno tako prinašajo predvsem prispevke mladih borcev o njihovih doživetjih, akcijah, odzivih na razne dogodke. Med lepše opremljenimi glasili je list skojevcev iz VIII. SNOUB *Mladi junak*,⁴⁰ ki ga je

³⁷ France Kosmač je prvo pesniško zbirko *Pred pomladjo* izdal marca 1944 pri Propagandnem odseku XVIII. divizije NOV in POJ z ilustracijami Vita Globočnika, druga, *Partizanski soneti*, pa je izšla z ilustracijami Pavleta Šimca - Paja oktobra ali novembra istega leta pri Propagandnem odseku IV. operativne cone NOV in POS (Kalan 1975: 82).

³⁸ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

³⁹ Opomba na katalognem listku Arhiva Slovenije.

⁴⁰ AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 49.

opremil propagandni odsek, kot ilustrator pa je podpisan *tovariš Vaso*. Glasilo izstopa po tem, da so nekateri prispevki podpisani z imenom in priimkom (npr. Franci Tavčar, Martin Papič). Oblika glasila priča o pogojih dela: prva številka je tipkana na papirju z nizkim karom, naslovi so rokopisni. Med posameznimi prispevki borcev so verzi iz Prešernovega *Krsta*. Ostale številke so razmnožene na ciklostil in opremljene z ilustracijami. V tretji številki je med prispevki prevod Nazorjeve pesmi *Zmaj v bunkerju*, v četrti številki pa pesem Vide Brest⁴¹ *Pogovor iz grobov*. V tej pesmi se pogovarjata tovariša, kako sta padla kot žrtvi domačih izdajalcev: enega so ustrelili, drugega pa so ubili s sekiro. Ko mlada mrtveca utihneta, je njun molk glasnejši od govornice.

/.../ /Glasno obsoja Jude – izdajalce,
molčita res, a ne molči planjava.

Ne čujeta v daljavi tam topov grmenja,
sodrugov ne glasno prisego sveto?
Prisegam: Tujcu, Judežem osveto,
ni daleč, več, Slovani, odrešenje!
(*Mladi junak*, julij 1944, št. 4, str. 1.)

Vida Brest sporočilo o odrešenju razširi na vse Slovane, kar v času osvobodilnega boja ni bila redkost. Zavest o pripadnosti slovanskim narodom je krepil celoten partizanski tisk, celo tisti, ki je bil namenjen najmlajšim.

Kot pri civilnih listih se pogosto tudi načrti za izdajanje vojaških listov niso izšli. Odredni skojevski list Jeseniško-bohinjskega odreda *Gorenjska mladina*⁴² naj bi na primer izhajal vsakih štirinajst dni, a je izšla le ena številka novembra 1944. Večino člankov je napisal Ivan Gradišnik - Dimitrij, med drugim tudi opis vzpona peterice članov odreda, ki je po osvoboditvi Beograda odnesla na vrh Triglava slovensko zastavo.

Zaključek

V primerjavi s civilnim osvobodilnim tiskom so vojaški listi za mladino bolj spodbujali literarno in likovno ustvarjalnost mladih borcev. Nekateri izmed njih so nadaljevali svojo umetniško pot tudi po vojni ter objavili vsaj del svojih besedil iz časa NOB (npr. France Kosmač, Majda Peterlin - Vida Brest), večina pa je po vojni literarno ustvarjanje opustila in so njihovi pesniški ali pripovedni poskusi ostali skriti v zbirki osvobodilnega tiska (glasil in brošur), ki jo hrani Arhiv Slovenije. Ker ohranjeni izvodi niso shranjeni v digitalni obliki, bodo čez nekaj

⁴¹ Majda Peterlin - Vida Brest, ob začetku NOB stara 16 let, kmečko dekle, sekretarka SKOJ za notranjsko in trebanjsko okrožje, borka v Gubčevi in Cankarjevi brigadi, članica uredništva *Pionirja*. Pesmi je objavljala v različnih glasilih, leta 1944 je tehnika Gubčeve brigade izdala zbirko *16 pesmi Vide Brest*. Po vojni se je posvetila predvsem pisanju za otroke (Paternu 1995: 385).

⁴² AS 1887, *Zbirka NOB-tiska*, periodika, t. e. 48.

let popolnoma neberljivi in jih ne bo mogoče raziskovati. Danes lahko iz vsebine še razberemo, da so bila partizanska glasila za mladino sicer precej politično-propagandne narave, vendar pa so spodbujala tudi literarno ustvarjanje, predvsem pa razvijala narodno in kulturno zavest ter tako skušala vplivati na oblikovanje »novih umetnikov iz ljudstva« (Komelj 2009).

Večina mladinskih glasil je objavljala tudi prispevke za najmlajše – pionirje –, čeprav so imeli ti svoje časopise, v katerih so bila literarna besedila še posebej skrbno izbrana, saj so bila namenjena pouku v partizanskih šolah. Na osvobodilni tisk za otroke (pionirje) sem opozorila le v uvodu, saj si zaradi obsežnosti in raznovrstnosti zasluži posebno obravnavo. Pregledi zgodovine mladinske književnosti obdobje med letoma 1941 in 1945 izpuščajo (prim. Blažič 2008: 177–187), najnovejša antologija mladinske književnosti *Pionirji na promenadi* (Svetina 2011), ki naj bi zaobjela čas med letoma 1920 in 1948, pa ne vključuje nobenega besedila iz osvobodilnega tiska, čeprav so med njimi tudi besedila, ki bi si to zaslužila.

Vir

Arhivsko gradivo iz SI AS 1887. *Zbirka NOB-tiska, 1941–1945.*

Literatura

- Blažič, Milena Mileva, 2008: Mladinska književnost v literarni vedi in v izobraževanju. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode. Obdobja 25.* Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 177–187.
- Cesar, Emil, 2007: *Slovenska kultura v obdobju okupacije in narodnoosvobodilnega boja od 8. septembra do 9. maja 1945.* Ljubljana: Svobodna misel.
- Čampa, Marjeta, 1980: Prikaz mladinskega tiska v NOB. *Otroštvo v senci vojnih dni.* Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije. 120–123.
- Komelj, Miklavž, 2009: *Kako misliti partizansko umetnost?* Ljubljana: Založba /*cf. (Oranžna zbirka).
- Kranjc, Cene, 1944: *Slovenske partizanske tiskarne v borbi za svobodo.* Propagandna komisija pri IO OF.
- Pavlič, Slavica, in Smolej, Viktor, 1981: *Partizansko šolstvo na Slovenskem.* Ljubljana: Borec.
- Paternu, Boris (ur.), 1998: *Slovensko pesništvo upora: 1941–1945. Prva knjiga.* Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Paternu, Boris (ur.), 1995: *Slovensko pesništvo upora: 1941–1945. Druga knjiga.* Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pšeničny, Vili, 1978: Nastanek in razvoj osrednjega časopisa mladih. 35 let Mladine – 1943–1978. *Mladina* 35/24. 23.

Smolej, Viktor, 1971: *Zgodovina slovenskega slovstva VII. Slovstvo v letih vojne 1941–1945*. Ljubljana: Slovenska matica.

Svetina, Peter (ur.), 2011: *Pionirji na promenadi: antologija slovenske mladinske književnosti med 1920 in 1948*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Kondor 336).

Vošnjak, Mitja, 1953: Spomini na prve čase Mladine. *Mladina* 10/1. 4.

Vošnjak, Sergej, 1980: O mladinskem tisku v NOB. *Otroštvo v senci vojnih dni*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije. 123–126.